

Ötödikesek kedvence

Varró Dániel *Túl a Maszat-hegyen* című verses meseregényének sikertörténete
egy egri általános iskolában

Figyelemmel kísérve napjaink szakmai vitáit, mértékadó szaktekintélyek véleményét, s mindezt összevetve saját tapasztalatainkkal, egyre markánsabban válik egyértelművé, hogy frissíteni kell a kánont, nagyobb hangsúlyt kell kapnia irodalomtanításunkban a kortárs irodalomnak. Varró Dániel tárgyalt műve kiváló lehetőség erre, biztos lépés az olvasóvá nevelés lépcsőjén. Jelen írásomban a kötet általános iskolai (5-6. évfolyam) feldolgozásának sokéves tapasztalatait összegzem a mű első kézhezvételétől napjainkig. Az általános gondolatokon túl magam fejlesztette részletes módszertani útmutatót is kínálok a kollégáknak a feldolgozáshoz: előkészítés, technikai részletek, ütemezés, módszertani ötletek, feladattípusok, konkrét feladatok. (A témával foglalkozó korábbi cikkemben – elérhető az interneten – további feladatsorok, óratervek olvashatók; l. H. Móra 2007, 19–27.)

Irodalmat csak lelkesen lehet tanítani.

Először 2006-ban vettem kezembe a 2003-ban megjelent könyvet, és hamarosan már az otthoni könyvespolcom állandóan forgatott darabja lett akkor tízéves fiam egyik kedvence. Mi-

vel magyartanárként állandóan azt keresem, hogyan lophatnék be mai, friss, a gyerekeket megszólító irodalmat az óráimra, hamarosan tervek is születtek a fejemben.

Szálltak az évek, és azóta már hat osztályban dolgoztuk fel iskolai keretek között a teljes művet. A siker igazolja akkori elgondolásaimat. Minden év, minden osztály újabb és újabb tapasztalatokkal gazdagít, árnyalja a keretként kialakított elképzelést, módszereket. Ezeket osztom meg most annak reményében, hogy némi útmutatást adhatok, ha valaki kedvet kap hozzá.

Előkészületek

Motiváció

Meggyőződésem, hogy irodalmat csak lelkesen lehet tanítani: ha sugárzik rólunk a lelkesedés, az tanítványainkra is hat. Tanév elején, az éves feladatok megbeszélésekor exponálom először a témát, beviszem saját, dedikált példányomat, részleteket olvasok föl. (Alsóból is ismerős már nekik a szerző néhány verse.) A gyerekek „hazaviszik” a lelkesedést, és mire a szülőkkel beszélek ez ügyben, már ők is motiváltak.

A könyv beszerzése

Az eredményes és élménygazdag befogadás alapfeltétele, hogy mindenkinek a kezében ott legyen a teljes mű – ez pedig egyik könyvtárban sem áll osztálynyi példányszámban rendelkezésre –, így szülői értekezleten kérdezem a szülőket: vállalják-e a plusz költséget a könyv megvásárlásával. (Mindig sikerül kedvezményes árú kötetekhez jutni.) Az első feldolgozáskor ez több személyes vásárlást igényelt, a következő évfolyam-

nak már könnyebb volt a helyzete: kölcsönkérhették a felsőbb évesektől, és így tovább: a jelenlegi ötödikesek is válogathattak a beszerzési megoldások közül (sok a testvér is, akivel már vettük a művet). Ennek ellenére a családok nagy része nem kölcsönzi, hanem megvásárolja. Nagy élmény, nagy öröm látni, ahogy a gyerekek áhítattal átveszik, szeretgetik a könyvet, saját tulajdonukat!

Ütemezés

2006-os terveimben naivitás volt azt gondolni, hogy 5. osztályban végig tudjuk olvasni a regényt. Akkor abból indultam ki, hogy a 12 fejezetre elég 12 + 2 óra. Ám a gyakorlat mást igazolt. Némi átcsoportosítással tudok időt szakítani a feldolgozásra úgy, hogy az 5.-es tanév utolsó, ill. a 6.-os tanév első heteiben foglalkozunk vele. 5.-ben 10 óra, 6.-ban 14 óra áll rendelkezésre. (Soknak tűnik a 12 fejezethez ennyi óra, de a kezdeteknél a ráhangolódás, a háttérismeretek igényelnek sok időt, 6.-ban pedig a tanév eleji általános ráhangolódás. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy az örömteli, élvezetes feldolgozáshoz idő kell!)

A feldolgozás általános menete

A könyv átvételekor (ez a tavaszi szünet utánra szokott esni) kicsit ismerkedünk a köttel: szemrevételezzük a belső borító igen hasznos térképeit, rácsodálkozunk az elnevezésekre: Zoknimezők, Burgonyapufferi szikla, megbeszéljük, hogy az illusztrátor a költő testvére – aztán eltesszük májusig. Mindig akad több gyerek, aki ki se teszi a táskájából, és *addig is* minden órára hozza...

Megjegyzendő, hogy az eredetihez képest az újabb kiadásokban némi szövegváltozás észlelhető. Ilyenkor elmesélem nekik, hogy például Gárdonyi az Egri csillagokat annyiszor írta át, ahányszor kiadták.

Mire eljön a május, az a tapasztalatom, hogy *nincs mód*om bevezető órát tartani, anynyira „ráéheznek” a gyerekek az olvasásra! Így azonnal belekezdünk, és menet közben, egy-egy fejezet elolvasásához kapcsolódva beszéljük meg a háttérismereteket (erről l. külön). Ahogy idézett írásomban is elterveztem, jól bevált a tanári bemutatás, ehhez azóta is ragaszkodom, ám újraolvasáskor, adott szempontú válogató olvasáskor a gyerekek is közreműködnek. Megkérem őket – és a szülőket is –, hogy ne olvassák otthon előre, csak a már megismert szövegrészeket. Bizony, el lehet tévedni a történet kacskaringós útvesztőiben!

a mű feldolgozása során nincs hagyományos számonkérés, nem adok osztályzatokat.

Minden gyerek külön füzetet vezet a könyvvel kapcsolatban, ami nem olvasónapló, hanem minden egyes bejegyzés, feladat ide kerül majd a feldolgozás időszakában. (Ilyenkor a „rendes” irodalomfüzetet, -könyvet félre is tesszük.) Tetszésük szerint rajzolhatnak is bele, de külön választható feladatként fel is szólítom őket olykor egy-egy illusztráció készítésére.

Értékelés: fontos, hogy a mű feldolgozása során *nincs hagyományos számonkérés, nem adok osztályzatokat*. *Lehetőségeket* kapnak a gyerekek: választható (szorgalmi) feladatokat, amelyekkel csodálatos módon élnek is! Széles skálán mozognak ezek a feladatok, hogy ki-ki irányultsága szerint találjon kedvére valót. Sikeres megoldás esetén jutalompontok járnak, ezek ötösré válthatók. A teljes feldolgozás végén, 6. osztályban végül beszédem a füzetüket, erre – az affinitásra, a hozzáállásra, a gondos füzetvezetésre, a feladatok

kidolgozására –, valamint a feldolgozás során mutatott órai aktivitásra kapnak egy témazáró értékű osztályzatot. (A feldolgozás során jegyzeteket készítenek a gyerekekről.) A téma végén pedig játékos vetélkedővel zárunk.

Fontos, tanulságos tapasztalat, hogy a hagyományos értékelés hiánya semmiféle megtorpanást, visszaesést nem okoz.

„Fordított szótár”: Ahogyan a régi szövegekben szómagyarázat segít megértetni a régies kifejezéseket, mi ebből a mai szövegből az „időseknek” segítünk megértetni a bőven fellelhető modern szavakat, szleng kifejezéseket, szóróvidítéseket, becézéseket... A füzet hátulja felől vezetve, folyamatosan gyűlik a fordított szótár anyaga (*szenya, bocsesz, majré, figyu, na, izé, tök muris, telcsi, tök rendi, zsepi*, a digitális világgal kapcsolatos kifejezések stb.) Az is tanulságos, hogy a gyerekek nem ismerik föl a régies, illetőleg az idegenből átvett szavakat; amit ők nem ismertek eddig, azt beemelik a fordított szótárba...

Egyéb rovatok a füzetben, amelyekbe folyamatosan bekerülnek az oda illő kifejezések (órán csak figyelünk rájuk, esetleg kis „post it”-cédulákkal jelölik a könyvben, otthon írják be a füzetbe):

- hangutánzó, hangulatfestő szavak: *lacafaca, laffogtak, dörömbölt/bong, bong/, pitttyeg, döng, pukk, füttyülve, hetykén, hőbörög, rikkant, csámcsoghatsz, peckes, pukkanics, köpcös, marcona, pökhendi, csúrt-csavart, kunkori, lófráltak, zizzen, locsogás, hórukkózó, zörömbölt, spuriztak stb., stb.*
- szójátékok, játékos rímek: *peckesen és pökhendin a nagy pocakú Paca cár; odabiccantott a pacáknak; bekebelez a Paca cár, jöttek a tintapacákok marcona arccal a harcba; ha zizzen tízezer bozót; Turgenyev, a burgonya; Lecsöppenő Kecső Benő; devizalevelező; asszem – sasszem; hacacaré – Paca caré; dísz a piszka; Badar madárhatározó; zavaró – az avar, ó; lesújt – kisujjt; szipkaszárt – szitka szállt stb.*
- kancsal rímek: *trónbitorló – trombitál ő; közt – koszt; bajsza van – jajsza; profi kém – pofikám; messze – massa; rászólt – László; harisnya – hogysisne stb.*
- áthallások: *Partvis Attila = Bartis Attila; Morzsányi Géza = Morcsányi Géza; Makula = Matula; Badarország = Magyarország; Pacarét = Pasarét; Tyuxemburg = Luxemburg + tyúkeszem; folyóstoll = golyóstoll; elváltak, mint levél az ágtól stb.*
- egyéb nyelvi lelemények: *felmorzsaporszívózta, ledobostortázódott stb.*

A gyerekek a következő órára hozzák kis versikéiket, rajzaikat, továbbgondolásait.

Általánosságban tehát a ritmus: tanórán tanári bemutatás – ezt megelőzően rejtvények, villámkérdések a régebbiek felfrissítésére –, megbeszélés, részletek újraolvasása adott szempont szerint, feladatok, szorgalmik.

Mivel megy el az idő? A legélvezetesebbel: amikor a gyerekek a következő órára hozzák kis versikéiket, rajzaikat, továbbgondolásait. Néhány feladattípus:

Rímfaragás: nagyon kedvelt feladat. Egy-egy betétvershez kapcsolódva illetve azt folytatva próbálkozhatnak a gyerekek 1-2 versszakkal. (Ilyenek pl.: *Andris beszélget az állatokkal; Buszon; a Volt egy úr...* kezdetű vers; *A Bús, Piros Vödör dala*, a *Badar madárhatározó*, az *Ábrándozó Devizalevelező dala* stb.) Ügyesen próbálkoznak néhányan akrosztichonnal is a mű első néhány lapja olvastán.

E feladatoknál fontos, hogy a stílus, versszakfelépítés, versforma igazodjon az eddigiekhez. Pl. az *Andris beszélget az állatokkal* című versbetétben megfigyeljük, hogy ahány

versszak, ahány állat, annyiféle köszönés. Ezt kell majd követnie annak, aki új versszakokat farag.

Más alkalom a rímek élvezetére: óra eleji „piros pontos” kérdéseknél egy-két sort idézek a mű népszerű részleteiből, ők „odahallják”, felidéznek a hívószóra a sor végét, vagyis a rímet. Vagy: Egy-egy közbeiktatott gyakorlóórán – sporttagozatos osztályok lévén, gyakori, hogy a versenyek miatt csökkent létszámmal vannak jelen – találmira adok néhány szót, ezekre rímeket keresnek. A továbbiakban vagy otthon ezekből a rímekből fabrikálhatnak verseket.

Rajzok, illusztrációk: a lehetőség korlátlan. A füzetbe belső borítólapot szoktam velük rajzoltatni. Néhány kihagyhatatlan téma: a *Valóságos Izé* és a *Kis Prűnty* figurája; a Kilencedik fejezet (*nagy, ronda*) kikötőjelenete; *Szeplőtelen Szilvia* és férjura; a csatajelenet fegyverei stb. A feladat lényege, hogy a szöveg alapján készüljön az illusztráció.

A történet részleteinek továbbgondolása: a feladatok közül válogatok.

- Az Első fejezet *csak pittyegünk a gombokon* sorához kapcsolódóan: írj 5 különböző helyzetet a mindennapi életedből, amikor van egy kis időd, és te is „pittyegsz a gombokon” (a telefonodon)!
- A Második fejezet *morzsamanók és porcicák* sorához kapcsolódva: milyen képzelteid voltak kisebb korodban, akikkel beszélgettél, vagy akiktől esetleg féltél, akikkel titokban barátkoztál?
- Maszat-hegyi törvénykönyv: Mit szabad és mit nem? Mi kötelező? (Törvények, rendeletek.)
- Maszat-hegyi történelemkönyv tartalomjegyzéke; ugyanehhez „témazáró feladatlap”, amit az osztálytársak meg is oldanak.
- A *Büdös Pizsamázó* napirendje.
- Személyessé tétel pl. az *Ábrándozó Devizalevelező dalát* olvasva: milyen üzletben költenéd el, ha sok pénzed lenne?
- A történetben szereplő *korszerű gonoszságok* mintájára írj te is 5 korszerű gonoszsgot! stb.

Játékos névadás: az „eposzi” állandó jelzőket megismerve (nem használjuk ezt a kifejezést!): nevezd el állandó jelzővel osztálytársaidat (ez „sztárfeladat” lett); vagy a csatajelenet kapcsán, *Lekvárospulcsiju Edvárd* és *Orrtúró Artúr* mintájára: írj hasonló neveket, kik „férnének bele” még Andrisék seregébe?

Kutatómunka: Kik a műzsák? Mi az az ihlet? Mit jelent az argóban a *rongy, a rugó*? Miért mondják: nyúlik, mint a rétestészta? (Hogy kell készíteni?) Ki volt még talált gyerek? Mi a pákász? Mi a karzat? Mi a dolga a hopmesternek? Kinek melyik verse A *Bús, Piros Vödör dalának* mintája a versformát tekintve? Kérdezz szüleidtől a Hetedik fejezetben felsorolt régi mese- és rajzfilmhősökről! stb., stb.

A poétikai eszközök számbavétele: erre remek alkalom többek között a *Maszat-hegyi naptár* egy-egy versszaka: mindenki azt a hónapot elemzi, amelyikben született. Igazán élvezetes a szerző modern, olykor meghökkentő szóképeit vizsgálgatni.

Memoriterek: egy-egy választott betétvers megtanulása (ez is csakis önkéntes alappon; a sztár évek óta változatlanul a *Lecsöppenő Kecöp Benő*).

Gondolkodtató feladatok: pl. két hangsúlyos helyen is szerepel ez a sor az *Utóhangban*: *Hülyék voltunk mi, tők hülyék*. Mit jelent először és mit másodsor?

A fentiekén kívül mindennaposak a hangosan, együtt hangoztatott ritmikus versmondások, ha tetszik: mondókázások. (Ha nem ezt a művet vesszük, ahol vétek lenne ezt kihagyni, akkor is szinte minden órán főlcsendülnek a közösen mondott versek.)

Komplett drámaórákat is beiktatok a feldolgozásba, és kedveltek Pethőné Nagy Csilla (2005) játéka is, különösen a pletykajáték.

Mivel jelen van napjainkban a kereskedelmi, vállalkozói szemlélet, és ebben a gyerekek igencsak otthonosak, hát terveztetek velük képzelt ajándékbutikban eladható portékákat: bögrét, pólót, miegymást a szereplőkkel, motívumokkal díszítve – ebben nagyon találékonyak.

A lehetőségek vég nélküliek; szándékosan nem ismertettem az általánosan ismert módszereket, játékokat; csak azokat a lehetőségeket, amelyeket ez a mű kínál.

Ismeretek

Ezeket a regény olvasása során többnyire csak megfigyeljük, olykor definiáljuk is, de nem kérdezem ki, nem „tanuljuk”. Itt csak tapasztalatszerzés történik – műélvezet közben. Beszélünk róla, hogy létezik előhang, utóhang, mottó (mindhárom jól jön majd a Toldinál!), műzsák, állandó jelzők, időmértékes vers, seregszemle, áthallások, parafrázisok, kancsal rím, soráthajlás stb. S nem elhanyagolható az a tapasztalat sem, amely később majd tudássá érik: e mű elolvasásával kézzelfoghatóvá válik az epika és a líra arculatának különbsége – amire oly nehezen éreznek rá a gyerekek általános iskolában –: ha egy szereplő dalra fakad, onnantól már líráról beszélünk.

A témát lezáró játékos vetélkedő forgatókönyve

Csoportalakítás sorsolással: Cédulákat húznak, ezeken szótagok vannak. A szótagokból egy-egy szereplő neve (+ az íróé) rakható ki – így áll össze egy-egy 4 tagú csapat: MU-HI AND-RIS; MA-SZAT JAN-KA; PA-LI KA-LÓZ; E-MIL BA-CSI, KE-CSÖP BE-NŐ, VAR-RÓ DA-NI.

Szófejtés: a mű során megismert – és megmagyarázott – régies, illetve idegen szavakat céduláról húzzák a csoportok, sorban, egymás után; szóban kell magyarázni. Ha nem tudják, „rabolhat” pontot a következő csoport. A szavak: *kerevet, slow-fox, deviza, lajstrom, pákász, vacillál, galiba, klozet, cárevics, fogdmeg, dalia, tollasbál.*

Szinonimagyűjtés: írják le a csapatok az *egres* gyümölcs minél többféle népi elnevezését! (Megtárgyaltuk Szósz néne piszkeszörpével kapcsolatban.)

Ki mondja kinek? (szóbeli megfejtés, lehet rabolni): *csicsás ruhájú, csecse nőm; hé, varrd meg a gatyámat; Teringettét! a krumpli sótlan, / és nem elég csípős a szósz; Nem innál egy kis piszkeszörpöt? / Mondd, éhes nem vagy, kisfiam?; Te vájt fülv, pufók barátom, / Eléd teszem le könyvemet; Hagyd a rizsát... te pacák pocakos vezetője, / Nagy pocakú hájpacni...*

Maszat-hegyi étlap: hol fordulnak elő ezek az étel- és italfélelégek a regényben, illetőleg melyik szereplőhöz kötődnek? (Ha nem osztható a csoportok számával, írásban kérem.) *málnaszörp + pilótakesz; tintaleves + papírgaluska; nutella; burgonya; dobostorta; túró rudi; pattogatott kukorica.*

Szoborcsoport vagy némajáték: a mű egy-egy jelenetét mutassák így be a csoportok.

Versfaragás: 4 soros versike egy szereplő nevében, E/1-ben.

Természetesen megfelelő digitális eszközökkel színesebbé, változatosabbá tehető ez a feladatsor is. A fentiek viszont bárhol, bármilyen helyiségben, eszközigény nélkül megvalósíthatók.

Ajánlom tehát a meseregény feldolgozását, pedagógus és diák egyaránt jól érzi magát ezeken az órákon. A pedagógiai hozadék pedig felmérhetetlen: ebben a fogékony korban válhat jó barátta a könyv; s az aprólékos, elmélyült vizsgálódás során nemcsak a befogadói készségek fejlődnek, hanem a művészi impulzusok hatására kreativitásuk is kibomlik. E néhány hét során már-már alkotótársá avatódnak...

Részlet a mű alapján készült színházi előadásból (vigszinhas.hu)

Új tervem is van: 2018 októberében jelent meg Varró Dániel újabb verses meseregénye *A szomjas troll – kis viking legendárium* címmel. Újdonságot is hozott interaktív szerkesztéssel, de ami továbbra is legmegkapóbb számomra: a szerző virtuozitása, ahogy a nyelvvel bánt. Kihagyhatatlan, ha nyelvünk színeit akarjuk élvezetesen bemutatni gyerekeinknek. Anyanyelvi órákra viszem majd be!

Irodalom

- H. Móra Éva: Muhi Andrással a Paca cár ellen (Varró Dániel *Túl a Maszat-hegyen* című verses meseregénye az általános iskola 5. osztályában). *Magyaritanítás* 48., 2007, 19–27. <http://www.trezorkiado.fw.hu/2007-5szam.pdf>
- Pethőné Nagy Csilla: *Módszertani kézikönyv*. Korona Kiadó, Bp., 2005.

Eszmények vonzásában – író és hőse – Jókai Mór és gróf Benyovszky Móric

Irodalmi konferenciát tartott az Anyanyelvpolók Szövetsége és a Benyovszky Társaság a Petőfi Irodalmi Múzeum dísztermében 2021. november 22-én hétfőn 15 órától.

A program:

Köszöntő

Kiss A. Kriszta, a konferencia levezető elnöke

G. Németh György, a Benyovszky Társaság elnöke

Fekete Péter, az EMMI kultúráért felelős államtitkára

Fried István: Benyovszky Móric a közép-európai irodalmakban

Eisemann György: Utazás, kaland, szabadság egy késő romantikus írásgyakorlatban. Jókai Mór variációja egy Benyovszky-témára

Hansági Ágnes: Első személy – harmadik személy: avagy mit is beszél el Jókai a Benyovszky-életrajzban?

S. Varga Pál: Jókai Benyovszkyja – imagológiai képletek egy magyar szabadsághős megalkotásának szolgálatában

Nyíri Péter: Az egész ember – Benyovszky Móric a Jókai-hősök között

Hermann Zoltán: Rontó Pál viszontagságos élete

Szilágyi Márton: Jókai Mór Benyovszky-regénye – regény és fordítás között (Műfaji kérdések textológiai vetületben)

Domokos Mariann: Benyovszky a magyar színpadon

Steinmayer Kornélia: Hölgykoszorú – Benyovszky Móric szerelmei

Zárszó

Juhász Judit, az Anyanyelvpolók Szövetsége elnöke